

TAALDIAGNOSTIEK MET DE SCHLICHTING TESTS BIJ MAROKKAANS-NEDERLANDSE KINDEREN

Liesbeth Schlichting

In Vlaanderen groeit het aantal inwoners van etnische minderheden. Dat betekent dat het maatschappelijk leven zich steeds meer instelt op meertalige doelgroepen. Voor logopedisten brengt dit nieuwe uitdagingen met zich mee. Dat doet zich onder meer voor bij de taaldiagnostiek van twee- of meertalige kinderen. Centraal staat dan de vraag: heeft dit meertalige kind een taalontwikkelingsstoornis, of heeft dit kind een taalachterstand in het Nederlands die ontstaan is door andere oorzaken, zoals te weinig ervaring met het Nederlands? Wereldwijd wordt door taaldiagnostici met dit probleem geworsteld en dat heeft internationaal tot veel onderzoek geleid.

► Keywords

Taaldiagnostiek, Schlichting tests, meertaligheid

Inleiding en probleemstelling

Het algemene uitgangspunt is dat een verantwoorde diagnose taalontwikkelingsstoornissen (TOS/SLI) gebaseerd hoort te zijn op onderzoek van de taalvaardigheid in de herkomsttaal én in de tweede taal van het kind (zie onder meer Julien, 2008; Kohnert, 2010; Mostaert, De Smedt & Roeyers, 2012). In het Nederlands-Vlaams taalgebied is een dergelijk onderzoek in de praktijk vaak niet haalbaar. Voor peuters tot 2;6 jaar van Marokkaanse en Turkse herkomst zijn er de tweetalige Lexiconlijsten waarbij de ouders invullen welke woorden hun kind in de herkomsttaal en/of in het Nederlands zegt (Schlichting, 2006). Voor het onderzoek in de herkomsttaal van kinderen vanaf 2;6 jaar zijn er geen of onvoldoende diagnostische instrumenten beschikbaar. In 1995 verscheen de Toets Tweetaligheid voor kinderen van 4 - 6 jaar (Verhoeven, Narain, Extra, et al., 1995) die het Arabisch of Turks én het Nederlands toetst. De normen van dit instrument zijn volgens de COTAN onvoldoende en verouderd. Behalve het gebrek aan instrumenten in de herkomsttaal van het kind is er ook het probleem dat de logopedist veelal niet die herkomsttaal in voldoende mate zal beheersen, en de samenwerking met een tolk is niet altijd eenvoudig te realiseren.

Voor het onderzoek van de taalvaardigheid in het Nederlands is er één toets met normen voor allochtone kinderen. Het betreft de Taaltoets Alle Kinderen (TAK) met een Nederlandse en een Vlaamse normering. De TAK van Verhoeven en Vermeer met de Nederlandse normering (2001, 2006) heeft beperkte normen voor twee groepen meertalige kinderen: de zogenaamde Mediterrane groep, kinderen van rond de Middellandse zee, en een Surinaams/Antilliaanse groep. De Vlaamse normering van de TAK is recenter en heeft percentielen zowel voor Nederlandstalig Vlaamse als voor allochtoon Vlaamse

kinderen (Manders, Cornette & Peeters, 2009). De TAK is geconstrueerd voor leerkrachten om de taalvaardigheid van leerlingen te beoordelen, en daarom stelde Blumenthal terecht de vraag of de TAK wel het geëigende instrument is om kinderen met taalstoornissen te diagnosticeren (Blumenthal & Vermeer, 2012).

Gillam, Peña, Bedore et al. (2013) lieten in een studie van Spaans-Engelse kinderen zien dat diagnostiek met Engelstalige instrumenten veel diagnostische informatie opleverde. Om te onderzoeken of diagnostiek met Nederlandse tests bij meertalige kinderen zinvol zou kunnen zijn werd het project 'De Schlichting Tests bij meertalige kinderen' opgezet. Er werden data verzameld in het regulier basisonderwijs van afnamen van de Schlichting Test voor Taalbegrip en de Schlichting Test voor Taalproductie-II bij meertalige kinderen van 4;0 - 7;0 jaar. Deze afnamen werden gerealiseerd door studenten logopedie van de hogescholen van Nijmegen, Rotterdam, Utrecht en Zwolle. De kinderen bezochten reguliere basisscholen in Nederland. De gehele steekproef omvatte 732 kinderen met 44 verschillende herkomsttalen. Daarnaast werden kinderen met een diagnose taalontwikkelingsstoornissen onderzocht.

In dit artikel worden de scores gepresenteerd op de Schlichting Tests van twee groepen kinderen van Marokkaanse herkomst. Voor deze etnische minderheid is gekozen omdat de grootste groep niet-westerse allochtonen in België van Marokkaanse herkomst is. De eerste groep bestaat uit de Marokkaans-Nederlandse leerlingen van Nederlandse reguliere scholen uit verschillende regio's van Nederland. De tweede groep is een groep Marokkaans-Nederlandse leerlingen van zogenaamde Nederlandse speciale scholen voor dove of slechthorende kinderen met ernstige communicatiemoeilijkheden die de diagnose taalontwikkelingsstoornissen hebben gekregen. Deze twee groepen worden vergeleken met elkaar, en met een derde groep: de Nederlandstalige

kinderen van 4;0 - 7; 0 jaar uit het normeringsonderzoek. Alvorens op de resultaten in te gaan volgt eerst een beschrijving van de drie onderzoekspopulaties en een beknopte beschrijving van de Schlichting Tests.

Onderzoekspopulaties

De onderzoeksgroep van kinderen van Marokkaanse herkomst in het reguliere basisonderwijs bestaat uit 294 Marokkaans-Nederlandse kinderen in verschillende regio's van Nederland. Ruim 50,3% van hen is jongen. De gemiddelde leeftijd was 65 maanden met een leeftijdsrange van 4;0 - 7;0. Herkomsttaal en taalbalans werden vastgesteld op basis van de informatie van de leerkrachten. Bij 249 Marokkaanse kinderen kon de herkomsttaal worden vastgesteld: 94 kinderen hadden het Berber-Tarifit als herkomsttaal, 155 kinderen het Marokkaans-Arabisch. De taalbalans werd vastgesteld bij 207 kinderen. In 44,4% van deze gezinnen werd half herkomsttaal en half Nederlands gesproken, in 41,1% werd hoofdzakelijk de herkomsttaal gesproken en in 14,5% van de gezinnen was het Nederlands de taal die hoofdzakelijk gesproken werd. Eerder onderzoek (Schlichting, 2015) liet zien dat de resultaten van de kinderen met Berber-Tarifit als herkomsttaal zeer dicht lagen bij die met het Marokkaans-Arabisch als herkomsttaal. Daarom werden bij de dataverwerking in dit artikel alle 294 kinderen met een Marokkaanse herkomsttaal samengenomen in één groep.

De tweede groep omvat kinderen van Marokkaanse herkomst met een diagnose taalontwikkelingsstoornissen in de leeftijd van 4;1 - 7;1 jaar (gemiddelde leeftijd 67 maanden). Kinderen met gehoorverlies, verstandelijke beperking en/of stoornis in het autistisch spectrum zijn uitgesloten van het onderzoek. Deze groep bestaat uit 24 kinderen: 20 jongens en 4 meisjes. 18 van hen hadden het Marokkaans-Arabisch als herkomsttaal, 5 het Ber-

ber-Tarifit en van 1 kind was de herkomsttaal onbekend. De kinderen waren leerlingen van 8 verschillende cluster-2 scholen, verspreid over Nederland. Dit zijn scholen voor dove of slechthorende kinderen en kinderen met ernstige communicatiemoeilijkheden. De toelatingscriteria voor kinderen met een taalontwikkelingsstoornis voor deze scholen zijn: 1.5 standaarddeviatie beneden het gemiddelde in twee taaldomeinen of 2 standaarddeviaties onder het gemiddelde van een algemene taaltest. Daarnaast moet er sprake zijn van onvoldoende vooruitgang in de ambulante logopedie en een beperking in het functioneren op de reguliere school.

De derde groep omvat ééntalige Nederlandse kinderen met een leeftijdsrange van 4;0 - 7; 0 jaar.

Bovengenoemde Marokkaans-Nederlandse groepen worden vergeleken met de kinderen van 4;0 - 7;0 jaar uit de Nederlandse normeringspopulatie van de Schlichting Tests. De aantallen kinderen in deze normeringsgroep varieerden van 588 bij de *Test voor Taalbegrip* tot 484 bij *Auditief Geheugen*. Het percentage jongens was 47% bij de *Test voor Taalbegrip* en 49% bij de overige tests. De gemiddelde leeftijd van de gehele groep was 65 maanden.

Beschrijving van de Schlichting Tests

De Schlichting Tests (zie tabel 1) omvatten de Test voor Taalbegrip (Schlichting & Lutje Spelberg, 2012a) en de Test voor Taalproductie-II (Schlichting & Lutje Spelberg, 2012b). De tests zijn zowel in Nederland als in Vlaanderen genormeerd (Schlichting, Lutje Spelberg, Schittekatte et al. (2011). De betrouwbaarheidswaarden zijn gemeten met Lambda-2.

De Schlichting Test voor Taalbegrip is bedoeld voor kinderen van 2;0 - 7;0 jaar. De test meet het begrip van zin-

Tabel 1. Gegevens van de zes Schlichting Tests: afkorting standardscore; leeftijdsbereik; aantal items; interne consistentie en test-hertestbetrouwbaarheid gemeten over alle leeftijdsgroepen met Lambda-2.

Test	Standardscore	Leeftijdsbereik	Aantal items	Interne consistentie	Test-hertest betrouwbaarheid
Taalbegrip	TBQ	2;0 - 7;0	85	0,94	0,90
Woordontwikkeling	WQ	2;0 - 7;0	70	0,90	0,87
Zinsontwikkeling	ZQ	2;0 - 7;0	40	0,90	0,88
Pseudowoorden/zonder Nederlandse woorden	PsQ/PsQzN	3;9 - 7;0	44/22	0,94	0,58
Verhaalttest	VQ	3;9 - 7;0	41	0,85	0,70
Auditief Geheugen	AGQ	3;0 - 7;0	13	0,80	0,78

Artikels

nen. In zeven secties met oplopende moeilijkheidsgraad krijgen de kinderen opdrachten om objecten te verplaatsen of aan te wijzen en om afbeeldingen te selecteren. De test heeft 85 items. De betrouwbaarheidswaarden van de test zijn 0.94 (interne consistentie) en 0.90 (her-testbetrouwbaarheid).

De Schlichting Test voor Taalproductie-II omvat twee tests die samen met de Test voor Taalbegrip daadwerkelijk de taalvaardigheid meten: de Test voor Woordontwikkeling die in 70 items de actieve woordenschat meet en de Test voor Zinsontwikkeling die in 40 items de grammaticale productie meet. De twee tests zijn bedoeld voor kinderen van 2;0 - 7; 0 jaar. De betrouwbaarheidswaarden van Woordontwikkeling zijn 0.90 en 0.87, en die van Zinsontwikkeling 0.90 en 0.88. Daarnaast bevat de Test voor Taalproductie-II twee tests die fonologische vaardigheden meten: Pseudowoorden, die fonologische verwerkingsvaardigheid meet, en Auditief Geheugen die het fonologisch korte-termijngeheugen meet. Pseudowoorden is bedoeld voor kinderen van 3;9 - 7; 0 jaar.

De test bestaat uit 22 items a en b. De a-items zijn Nederlandse bestaande woorden of zinnestelsels, de b-items zijn nonsenswoorden. De kinderen zeggen zowel de Nederlandse woorden als de nonsenswoorden na. Het item wordt in zijn geheel beoordeeld: correct of niet correct. Bij het vaststellen van de standaardscores en percentielen kunnen de scores van de a-items meegenomen worden maar men kan ook de scores vaststellen zonder de Nederlandse woorden mee te tellen. Dat laatste is in dit onderzoek toegepast. De betrouwbaarheidswaarden van Pseudowoorden zijn 0.94 en 0.58. De test Auditief Geheugen is geschikt voor kinderen van 3;0 - 7; 0 jaar en heeft 13 items. Bij deze test zeggen de kinderen reeksen losse woorden na. De betrouwbaarheidswaarden van Auditief Geheugen zijn 0.80 en 0.78. Tot slot is er de Verhaalttest voor de leeftijd van 3;9 - 7; 0 jaar die de narratieve vaardigheid meet door het laten navertellen van een verhaaltje aan de hand van afbeeldingen. De test heeft 41 items. De betrouwbaarheidswaarden van de Verhaalttest zijn 0.85 en 0.70. Voor meer informatie over de tests verwijzen we naar Schlichting et al. (2011).

Tabel 2. Aantallen, gemiddelde leeftijd van Marokkaanse en Nederlandse kinderen van reguliere scholen en Marokkaanse kinderen met TOS, met percentielen, standaardscores en hun standaarddeviaties op de zes tests en de p-waarden van de verschillen.

Taalgroepen	Marokkaans regulier	Marokkaans TOS	Nederlands regulier	p-waarde Mar. TOS – Mar. reg.	p-waarde Mar. TOS – Ned. reg.
Aantallen	294	24	483-588		
Gemiddelde leeftijd in maanden	65	67	65		
Taalbegrip	9	2	50		
	80,2	70,0	100,3	.001	< .001
	(12,9)	(8,8)	(15,2)		
Woordontwikkeling	7	2	50		
	77,6	68,4	100,9	.002	< .001
	(12,6)	(9,1)	(14,3)		
Zinsontwikkeling	18	4	50		
	85,6	74,0	100,2	< .001	< .001
	(12,1)	(6,0)	(15,6)		
Pseudowoorden z N	47	3	50		
	99,4	72,2	100,0	< .001	< .001
	(15,1)	(8,7)	(15)		
Verhaalttest	23	8	47		
	88,5	78,6	99,3	.002	< .001
	(13,3)	(12,4)	(15,2)		
Auditief Geheugen	32	9	50		
	93,4	80,0	99,7	< .001	< .001
	(14,8)	(10,0)	(15,2)		

Resultaten

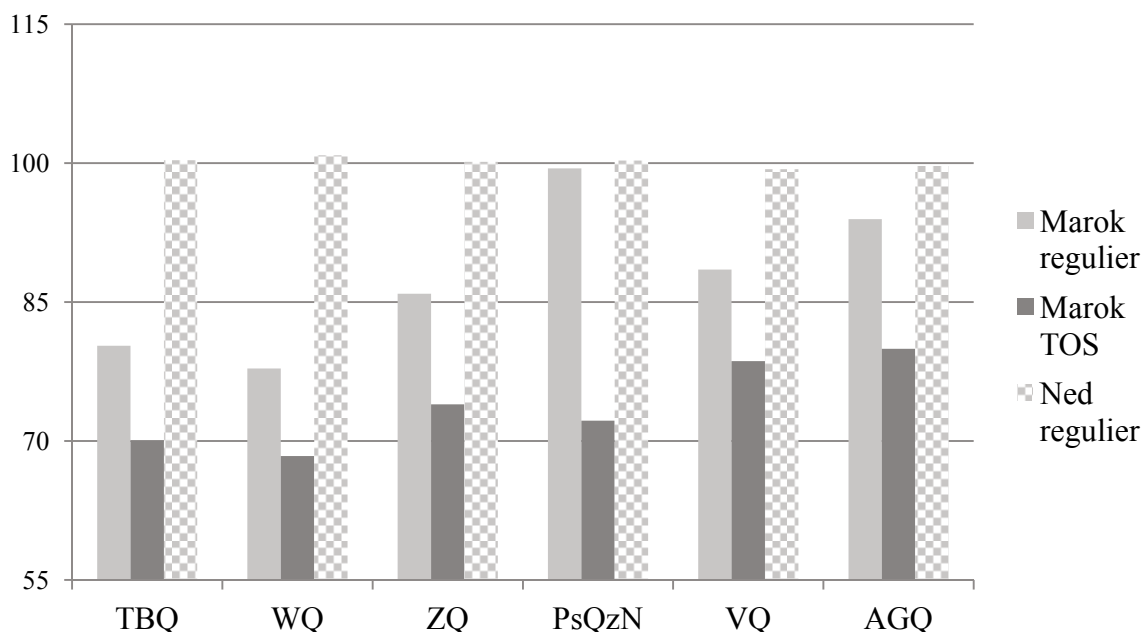
De doelstelling van dit onderzoek was gegevens te verkrijgen over de vaardigheden in het Nederlands van Marokkaans-Nederlandse kinderen van 4;0 – 7;0 jaar in het regulier onderwijs, en deze enerzijds te vergelijken met eentalige Nederlandse kinderen in het regulier onderwijs, en anderzijds met Marokkaans-Nederlandse kinderen met een taalontwikkelingsstoornis in dezelfde leeftijdsrange. Bij de Marokkaans-Nederlandse groepen zijn de Schlichting Test voor Taalbegrip en de Schlichting Test voor Taalproductie afgenomen en de resultaten worden vergeleken met de Nederlandse normgroep van dezelfde tests in dezelfde leeftijdsrange. Toetsing van de gemiddelde testcores heeft plaatsgevonden via een eenwegsvariantieanalyse, gevolgd door post-hocvergelijkingen met Bonferroni-correctie. De resultaten zijn uitgedrukt in percentielen en standaardcores (gemiddelde 100, standaarddeviatie 15). We vergelijken eerst de Marokkaanse kinderen uit het regulier onderwijs met de eentalige Nederlandse kinderen uit de normeringsgroep (zie tabel 2 en figuur 1). Bij de drie zuivere taalvaardigheidstests variëren de scores van de Marokkaans-Nederlandse kinderen van percentiel 18 (ZQ 85, 6) voor Zinsontwikkeling, tot percentiel 9 (TBQ 80,2) voor Taalbegrip en percentiel 7 (WQ 77,6) voor Woordontwikkeling. Bij de drie overige tests, de procestests, zien we als hoogste een percentiel van 47 (PsQzN 99,4) voor Pseudowoorden, een percentiel van 32 (AGQ 93,4) voor Auditief Geheugen en

een percentiel van 23 (VQ 88,5) voor de Verhaalttest. Bij deze zogenaamde procestests liggen de gemiddelde standaardcores alle drie boven de 85, minder dan een standaarddeviatie onder het gemiddelde van de Nederlandse groep. Deze gemiddelde verschillen tussen de Marokkaans-Nederlandse en Nederlandse kinderen van de reguliere scholen zijn significant voor vijf van de zes tests, maar niet bij Pseudowoorden, die waarden liggen zeer dicht bij elkaar.

De TOS-kinderen van Marokkaanse herkomst scoren op alle zes tests significant lager dan de Nederlandse kinderen uit het regulier onderwijs, en ook significant lager dan de Marokkaanse kinderen van de reguliere scholen. Op de drie taalvaardigheidstests scoren zij, evenals de reguliere Marokkaanse kinderen, bij Zinsontwikkeling het hoogst, met een percentiel 4 (ZQ 74,0); Taalbegrip bekleedt ook hier een middenpositie met een percentiel van 2 (TBQ 70) en het percentiel voor Woordontwikkeling is 2 (WQ 68,4) en dus ook bij deze groep het laagst.

Kijken we naar de scores van de drie procestests, dan zien we een percentiel van 9 (AGQ 80) bij Auditief Geheugen, een percentiel van 8 (VQ 78, 6) bij de Verhaalttest en een percentiel van 3 (PsQzN 72, 2) bij Pseudowoorden zonder N. Het grootste verschil tussen de twee groepen Marokkaanse kinderen vinden we dus bij Pseudowoorden, een verschil van meer 27.2 punten, 1.8 standaarddeviatie (zie figuur 1).

Figuur 1. Gemiddelde scores van Taalbegrip (TBQ), Woordontwikkeling (WQ), Zinsontwikkeling (ZQ), Pseudowoorden zonder N (PsQzN), Verhaalttest (VQ) en Auditief Geheugen (AGQ) per groep: Marokkaans regulier, Marokkaans TOS, Nederlandse normgroep (kleine verschillen met de tabel zijn veroorzaakt door steekproeffluctuaties).

Discussie

Het diagnosticeren van taalstoornissen bij meertalige kinderen vormt een moeilijke opgave voor de klinicus. Bij eentalige kinderen heeft men de beschikking over taaltests die genormeerd zijn op leeftijdgenootjes met een en dezelfde taal. Bij het diagnostisch proces van meertalige kinderen behoort de taalvaardigheid in beide talen gemeten te worden maar beschikt men niet over een genormeerd onderzoeksinstrumentarium om een taalstoornis te kunnen vaststellen en vaak ook niet over voldoende beheersing van de herkomsttaal. De Schlichting Tests worden algemeen gebruikt om bij Nederlandstalige kinderen van 2;0 – 7;0 jaar taalstoornissen te onderkennen. Deze tests werden in het kader van het project de 'Schlichting Tests bij meertalige kinderen' bij twee groepen meertalige kinderen van Marokkaanse herkomst in de leeftijd van 4;0 - 7;0 jaar afgenomen: een groep van 294 kinderen in het regulier onderwijs en een groep van 24 kinderen met een diagnose TOS die school gingen in het speciaal onderwijs voor kinderen met spraak- taal- en gehoorproblemen. Beide groepen Marokkaans-Nederlandse kinderen werden vergeleken met eentalige Nederlandse kinderen uit de normgroep van de tests en met elkaar. Bij de reguliere Marokkaans-Nederlandse kinderen lagen geheel naar verwachting de scores bij Woordontwikkeling het laagst: percentiel 7. Hun scores lagen ook bij de twee andere taalvaardigheidstests, Taalbegrip en Zinsontwikkeling, onder het 10^e percentiel, terwijl de scores van deze groep bij de procestests, Pseudowoorden, Verhaalttest en Auditief Geheugen, alle drie boven percentiel 22 lagen met als uitschieter Pseudowoorden met een percentiel van 47, vlak onder het percentiel van eentalige Nederlandse kinderen. De TOS-kinderen van Marokkaanse herkomst scoorden op hun beurt weer significant lager dan de reguliere kinderen van Marokkaanse herkomst op alle drie taalvaardigheidstests, met percentielen van 4 voor Zinsontwikkeling, 2 voor Taalbegrip en 2 voor Woordontwikkeling. De gemiddelde scores van de procestests van de TOS-kinderen lagen significant en aanzienlijk lager dan bij de Marokkaans-Nederlandse kinderen van de reguliere scholen, met percentiel 9 voor Auditief Geheugen, percentiel 8 voor de Verhaalttest en 3 voor Pseudowoorden zonder N. Met name het aanzienlijke verschil tussen de scores voor Pseudowoorden tussen kinderen met en zonder TOS, zowel bij Nederlandse als Marokkaanse kinderen is opmerkelijk.

In de wetenschappelijke literatuur wordt gespeurd naar 'clinical markers': kenmerkende eigenschappen van de taal van kinderen met taalontwikkelingsstoornissen. Zo

onderzochten Blom, Vasić & De Jong bij Nederlandstalige TOS-kinderen of zij significant meer moeite hebben met de congruentie van werkwoord en onderwerp in de zin, beide enkelvoudvorm of beide meervoudvorm dan kinderen zonder taalstoornissen. Een andere richting in het onderzoek dat zich bezig houdt met de taaldiagnostiek van eentalige en tweetalige kinderen, zoekt naar een procestest die de onderliggende taalvaardigheid meet, en dus meer taalonafhankelijk is dan taalvaardigheidstests zelf en daardoor ook eerder bruikbaar voor meertalige kinderen. In dit type studie wordt gewerkt met nonsenswoorden nazeggen, zinsherhaling of cijfer- en woordenreeksen nazeggen. Idealiter worden methodes gevonden waarbij meertalige kinderen zonder taalstoornis scores halen die even hoog zijn als van eentalige kinderen zonder taalstoornissen (Kohnert, 2010). Daarbij kijken de onderzoekers of eentalige en tweetalige TOS-kinderen juist laag scoren op die tests. Dan zou zo'n test informatie geven over de onderliggende taalvaardigheid van het tweetalige kind. De nonsenswoordentest (nonword repetition) is de test die in deze context het meest onderzocht wordt (Coady & Evans, 2008; Gutiérrez-Clellen & Simon-Cereijido, 2010). Wel moet bij dit type onderzoek al een bepaalde mate van de tweede taal verworven zijn. Windsor, Kohnert, Lobitz, & Pham (2010) onderzochten vier groepen kinderen: twee groepen met een normale taalontwikkeling: Spaans-Engels tweetalig en Engels eentalig, en twee groepen TOS-kinderen: Spaans-Engels tweetalig en Engels eentalig. Zij concluderen in hun onderzoek dat het nazeggen van nonsenswoorden in een samengestelde score een rol kan spelen in de diagnostiek van TOS bij tweetalige kinderen.

Nonsenstesten verschillen onderling. De ene test heeft nonsenswoorden die fonologisch meer op woorden van de onderzochte taal lijken, andere tests hebben juist nonsenswoorden die weinig op die van de onderzochte taal lijken (Storkel, 2001). De tests kunnen ook verschillen in het wel of niet bevatten van medeklinkercombinaties en laat-verworven klanken. Ook verschillen ze in de manier van scoren: het nonsenswoord wordt per fooneem of per heel woord beoordeeld (Archibald & Gathercole, 2006). Behalve de kenmerken van de test speelt de taalervaring van het kind een belangrijke rol in de toepassingsmogelijkheden van de nonsenswoordentest. Tweetalige Spaans/Engelse kinderen met Spaans als dominante taal presteerden bij dezelfde nonsenswoordentests beter in het nazeggen van lange woorden dan Spaans/Engelse kinderen met het Engels als dominante taal (Gibson, Summers, Peña et al., 2014). Als verklaring geven de auteurs dat in het Spaans meer lange woor-

den voorkomen dan in het Engels, hetgeen het nazeggen van lange nonsenswoorden zou vergemakkelijken. Daarbij komt het probleem dat in de ene taal het afnemen van een nonsenswoordentest wel veel diagnostische informatie geeft, maar in de andere taal minder of niet (Stokes, Wong, Fletcher & Leonard, 2006; Gutiérrez-Clellen & Simon-Cereijido, 2010). Hieruit kunnen we opmaken dat een nonsenswoordentest in elke taal opnieuw gevalideerd moet worden, en dat die validiteit mede afhangt van de eigenschappen van de betreffende nonsenswoordentest.

Een andere mogelijkheid om taalstoornissen bij tweetaligen te onderkennen werd onderzocht door Gillam, Peña, Bedore, et al. (2013). Zij vroegen zich af of het mogelijk was door het afnemen van Engelstalige tests de diagnose TOS te stellen bij kinderen met Spaans als eerste taal en Engels als tweede taal. De proefpersoontjes in dit onderzoek waren minstens een jaar op school en waren 30% van hun tijd in een Engelstalige omgeving. De conclusie van Gillam et al. (2013) was dat de diagnose TOS met een bepaalde cut-off score een redelijk accurate diagnostische beslissing opleverde (optimale voorspelling: sensitiviteit .81, specificiteit .81). Een vergelijkbaar onderzoek met Nederlandse tests is nu uitgevoerd bij kinderen in Nederland van onder meer Marokkaanse herkomst. De resultaten van dit onderzoek leveren om te beginnen een taalprofiel op waarmee Marokkaanse kinderen onderling vergeleken kunnen worden. Veelbelovend is het resultaat met de test voor nonsenswoorden, Pseudowoorden, waarop de meertalige kinderen van Marokkaanse herkomst bijna even hoog scoren als de kinderen uit de Nederlandse normgroep, met een percentiel 47 (PsQzN 99,4) (scores gebaseerd op uitsluitend de nonsenswoorden terwijl de Nederlandse bestaande woorden wel worden afgenomen). Een vergelijkbaar resultaat met Pseudowoorden werd gevonden door Goris, Hoste & De Jaeger (2014). Hun studie maakt deel uit van een longitudinaal onderzoek met als doel na te gaan of de subtest Pseudowoorden een voorspellende waarde heeft bij de diagnosestelling van dyslexie. Zij onderzochten 84 kinderen uit de 3de kleuterklas en het 1^e leerjaar in het regulier onderwijs: 58 eentalige en 26 meertalige kinderen. De gemiddelde ruwe score op Pseudowoorden van de eentalige kinderen was 26,2 en van de meertalige kinderen iets hoger: 30,9. Dit verschil was niet significant. Het verschil tussen de twee groepen was wel significant bij de resultaten van de PPVT-III-NL, de Peabody, een van de tests die in hetzelfde project werd afgenomen. Tegengestelde resultaten werden gevonden in een onderzoek naar fonologische vaardigheden van Turkse,

Marokkaanse en Vlaamse kinderen van 6 en 7 jaar van Verschueren, Verstraeten & Elen (2006). De gemiddelde score van de 20 Marokkaans-Vlaamse zesjarigen in hun deelonderzoek Nonsenswoorden was significant lager dan die van de 24 Vlaamstalige zesjarigen. Zij gebruikten een Nederlandse aangepaste versie van de Non-woord repetitietest (NRT) van Gathercole & Baddeley (1989). We kunnen ons afvragen of het tegengestelde resultaat van Verschueren et al. ten opzichte van het onderzoek met Pseudowoorden van Goris et al. is ontstaan door de verschillen tussen de NRT en Pseudowoorden of dat er andere oorzaken aan dit verschil ten grondslag liggen.

In eerder onderzoek werd naast een aantal andere tests Pseudowoorden afgenomen bij 63 Nederlandse TOS-kinderen (Schlichting & Lutje Spelberg 2012b). Ook bij deze groep was het percentiel van Pseudowoorden (met Nederlandse woorden), 3 (PsQ 72,9) (Schlichting & Lutje Spelberg 2012b). De conclusie moet zijn dat het nazeggen van de nonsenswoorden van Pseudowoorden indicatief kan zijn voor taalontwikkelingsstoornissen. Nederlandse eentalige kinderen en Marokkaanse kinderen die het Nederlands als tweede taal leren hebben beide moeite met de test Pseudowoorden terwijl zij ook laag scoren op de taalvaardigheidstests. Dit gegeven biedt mogelijkheden om de taalontwikkelingsstoornissen onder meer bij Marokkaans-Nederlandse kinderen op te sporen. Als de kinderen hoog scoren op Pseudowoorden, is het waarschijnlijk dat het Marokkaanse kind met een taalachterstand geen taalstoornis heeft maar een achterstand veroorzaakt door te weinig taalervaring met het Nederlands. Dat wil niet zeggen dat het kind om een andere reden geen logopedische hulp nodig heeft. Die behoefte kan op een ander vlak liggen dan op de taalachterstand. Verder diagnostisch onderzoek kan desalniettemin nuttig zijn om duidelijk te maken op welk gebied het kind extra taalhelp nodig heeft. De twee andere procestests, Verhaalttest en Auditief Geheugen scoren eveneens relatief gunstig bij de Marokkaans-Nederlandse kinderen uit het regulier onderwijs, maar verschillen toch significant van de Nederlandse kinderen.

Bij dit onderzoek zijn een aantal kritische opmerkingen te plaatsen. Dat betreft allereerst de onderzoekspopulatie die weliswaar uit verschillende regio's komt maar niet systematisch over Nederland gespreid en random geselecteerd was. Dit was in het kader van dit onderzoek niet haalbaar. Een tweede opmerking is dat bij de vergelijking van de Marokkaans-Nederlandse en Nederlandse kinderen geen onderscheid is gemaakt naar kennis van en ervaring met de Nederlandse taal in het gezin. Die ge-

gevens zijn wel meegenomen in de dataverzameling. Het is zeker mogelijk de onderzoekspopulatie per deelgroep op te splitsen. Dan worden de groepen echter kleiner en de vraag is of indeling naar het taalaanbod thuis het belangrijkste is als het gaat om de taalverwerving in het Nederlands als tweede taal bij de kinderen van Marokkaanse herkomst. Driessen, Van der Slik & De Bot (2002) vonden in hun onderzoek dat het taalaanbod in het migrantengezin minder van belang is dan de deelname aan het arbeidsproces van de moeder en het inkomen van de vader. Over deze factoren zijn om praktische redenen geen gegevens ingewonnen bij het huidige onderzoek.

Verder onderzoek zal zich richten op de vraag of Pseudowoorden, wellicht in samenhang met de andere proces-tests Verhaalttest en Auditief Geheugen, een cut-off score oplevert met een hoge sensitiviteit hetgeen inhoudt dat (bijna) alle kinderen die laag scoren op deze tests inderdaad een taalontwikkelingsstoornis hebben, terwijl kinderen met een hoge score niet als taalgestoord aangemerkt worden (een lage specificiteit). Dat zou dan ook inhouden dat bij een groot aantal kinderen de diagnose TOS of geen-TOS gesteld kan worden zonder instrumenten in en kennis van de herkomsttaal.

De vraag dringt zich op of vergelijkbare bevindingen met de Schlichting Tests ook bij andere etnische groepen helderheid kan scheppen. Dat hopen we in verdere analyses te onderzoeken.

Dankwoord

Met dank aan Peter Dekker voor de analyses.

Referenties

Archibald, L. M., & Gathercole, S. E. (2006). Nonword repetition: A comparison of tests. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 49(5), 970-983.

Blom, E., Vasić, N., & de Jong, J. (2014). Production and Processing of Subject-Verb Agreement in Monolingual Dutch Children With Specific Language Impairment. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 57(3), 952-965.

Blumenthal, M. & Vermeer, A. <http://www.simea.nl/vhz/artikelen/2012-1-artikel2.pdf>

Coady, J. A., & Evans, J. L. (2008). Uses and interpretations of non-word repetition tasks in children with and without specific language impairments (SLI). *International Journal of Language & Communication Disorders*, 43(1), 1-40.

Driessen, G., Slik, F. van der, & Bot, K. de (2002). Home language and language proficiency: a large-scale longitudinal study in Dutch primary schools. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 23, (3).

Gathercole, S. E., & Baddeley, A. D. (1989). Evaluation of the role of phonological STM in the development of vocabulary in children: A longitudinal study. *Journal of memory and language*, 28(2), 200-213.

Gibson, T. A., Summers, C., Peña, E. D., Bedore, L. M., Gillam, R. B., & Bohman, T. M. (2014). The role of phonological structure and experience in bilingual children's nonword repetition performance. *Bilingualism: Language and Cognition*, 1-10.

Gillam, R. B., Peña, E. D., Bedore, L. M., Bohman, T. M., & Mendez-Perez, A. (2013). Identification of Specific Language Impairment in Bilingual Children: I. Assessment in English. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 56(6), 1813-1823.

Goris, L., Hoste, E. & De Jaeger, T. (2014). *Onderzoek naar de voorspellende waarde van de subtest "Pseudowoorden" uit de Schlichting Test voor Taalproductie-II bij diagnosestelling van dyslexie: Deel 1*. Bachelorscriptie, Hogeschool Gent, faculteit Mens en Welzijn, opleiding logopedie en audiologie.

Gutiérrez-Clellen, V. F., & Simon-Cereijido, G. (2010). Using Nonword Repetition Tasks for the Identification of Language Impairment in Spanish-English-Speaking Children: Does the Language of Assessment Matter? *Learning Disabilities Research & Practice*, 25(1), 48-58.

Julien, M. (2008). *Taalstoornissen bij meertalige kinderen: Diagnose en behandeling*. Amsterdam: Harcourt.

Kohnert, K. (2010). Bilingual children with primary language impairment: Issues, evidence and implications for clinical actions. *Journal of Communication Disorders*, 43(6), 456-473.

Manders, E., Cornette, C. & Peeters, L. (2009). *De Taaltoets Alle Kinderen: normeringsonderzoek bij kinderen uit Vlaanderen*. Herentals: Vlaamse Vereniging voor logopedisten.

Mostaert, C., De Smedt, H. & Roeyers, H. (2012). Diagnostiek van taalstoornissen bij meertalige kinderen. *Signaal*, april-mei-juni, 79, 4-11.

Schlichting, L. (2006). *Lexiconlijsten Marokkaans-Arabisch, Tarifit-Berber en Turks*. Amsterdam: JIP.

- Schlichting, J.E.P.T. & Lutje Spelberg, H. C. (2012a). *Schlichting Test voor Taalbegrip voor Nederland en Vlaanderen*. Houten: Bohn, Stafleu, Van Loghum.
- Schlichting, J.E.P.T. & Lutje Spelberg, H.C. (2012b). *Schlichting Test voor Taalproductie-II voor Nederland en Vlaanderen*. Houten: Bohn, Stafleu, Van Loghum.
- Schlichting, J.E.P.T., Lutje Spelberg, H.C., Schittekatte, M. & Callens, J. (2011). Schlichting Test voor Taalbegrip en Schlichting Test voor Taalproductie-II: Vlaamse normen. *Logopedie*, 24, 9-17.
- Schlichting, L. (2015). De taalvaardigheid in het Nederlands van kleuters van Turkse en Marokkaanse herkomst. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 54 (2015) 239-250.
- Schlichting, L., Cleuskens, M., Duijst, S. & Ögretmen, E. (2012). Language proficiency and language-based processing in typically developing Turkish children learning Dutch as a second language. In: Jong, N., Juffermans, K., Keijzer, M. &
- Rasier, L. (Eds). *Papers of the Anéla 2012 Applied Linguistics Conference*, p. 53-65. Anéla Eburon.
- Stokes, S. F., Wong, A. M., Fletcher, P., & Leonard, L. B. (2006). Nonword repetition and sentence repetition as clinical markers of specific language impairment: The case of Cantonese. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 49(2), 219-236.
- Storkel, H. L. (2001). Learning New Words: Phonotactic Probability in Language Development. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 44(6), 1321-1337.
- Summers, C., Bohman, T. M., Gillam, R. B., Peña, E. D., & Bedore, L. M. (2010). Bilingual performance on nonword repetition in Spanish and English. *International Journal of Language & Communication Disorders*, 45(4), 480-493.
- Tomblin, J.B., Records, N.L., Buckwalter, P., Xuyang, Z., Smith, E. & O'Brien, M. (1997). Prevalence of specific language impairment in kindergarten children. *Journal of Speech, Language & Hearing Research*, 40(6), 1245-1261.
- Verhoeven L., Narain G., Extra G; Konak, Omer, Zerrouk R. (1995). *Toets tweetaligheid*. CITO.
- Verhoeven, L. & Vermeer, A. (2001). *Taaltoets Alle Kinderen*. Arnhem: Citogroep.
- Verhoeven, L. & Vermeer, A. (2006). Verantwoording Taaltoets Alle Kinderen. <http://toetswijzer.kennisnet.nl/html/tg/10.pdf>
- Verschuieren, E., Verstraeten, B. & Elen, R. (2006). Fonologisch bewustzijn in het Nederlands bij Turkse, Marokkaanse en Vlaamse kinderen (6;0 en 7;0 jaar). *Logopedie*, 19, (5), 17-32.
- Windsor, J., Kohnert, K., Lobitz, K. F., & Pham, G. T. (2010). Cross-language nonword repetition by bilingual and monolingual children. *American Journal of Speech-Language Pathology*, 19(4), 298-310.

Correspondentieadres

l.schlichting@inter.nl.net